

Josef Chuchma

Vratislav Maňák
Smrt staré Maši
 Host, Brno 2022,
 246 stran

Od prvních řádek první knihy Vratislava Maňáka (nar. 1988) — povídkové sbírky *Šaty z igelitu* — bylo zřejmé, že na scénu vešel velmi dobrý stylist, zručný vypravěč a v detailech přesný pozorovatel. Svůj debut publikoval už ve třiaadvaceti letech a vzápětí si za něj odnesl Cenu Jiřího Ortena. Dnes je Maňák o deset let starší, a pokud zde pomíneme jeho tvorbu pro dětské čtenáře, tak po románu *Rubikova kostka* (2016) se ve své nové knize *Smrt staré Maši* navrátil k formátu knihy povídek, aniž vstoupil na půdu, jež se mu osvědčila, což je samo o sobě sympatické. Texty v letošním souboru jsou o dost delší a povahou se od prvotiny radikálně liší — blíží se pohádce, legendě, arabesce.

Maria, tetřevi, exotika, kejklíři a tak dále

V úvodní a zároveň titulní povídce knihy apoštol Tomáš vydává svědectví o fyzické smrti Marie, matky Ježíšovy, k níž došlo ve Varšavě, dávno poté, co se stala bohorodičkou a byla

nanebevzata. Když jí pozemský život „uzmulo drzé a neurvalé dogma“, stojí v povídce, Maria se sice podvolila, ovšem tak, že se „odhodlala k nežítí“, což nevylučovalo, že „pouze a jediné ona si mohla určit, kdy zastaví svůj dech i srdeční tlukot“. Takže mezi lidmi celá staletí fyzicky vlastně pobývala, ale již nepovšimnutě, už nikoho nezajímala, protože důležitá byla víra, že byla vzata do nebeské slávy i se svým tělem. A navíc, jak Tomášovi namítl jeden z kněží, i kdyby ta zpráva o smrti „staré Maši“ pravdivá byla, proč by ta žena umírala zrovna ve Varšavě, když pro takový akt existují příhodnější místa, například Řím?! Co tím vším chce povídka říct? To, že skutečnost bývá „o poznání prostší“, než jak to popisují legendy, i když, jak plyne ze závěrečných řádek Tomášovy zprávy, zázrak se udál a Panna Maria na nebesa vzata byla. Tedy: stalo se to, ovšem jinak, než se traduje.

Próza „O tetřevích perlách“ je zasazena do česko-německého pomezí, do obce Roklava, v jejímž okolí pytláci postupně vybíjejí tetřevy, na něž jsou místní hrdí a již spoluprotví jejich identitu, kterou jim rozkládá nuzota a postupný odchod obyvatel za lepším, a to pod tlakem pasovských, mocnějšího a schopnějšího souseda. Zatímco úvodní text má apokryfní rysy, „O tetřevích perlách“ je baladicky laděný portrét mikrosvětva rezignujícího na společný zájem — každý, kdo tu ještě zůstává, kouká urvat (vyjma jednoho rotného) něco pro sebe. Prostřední dvě povídky, středomořská arabeska „O kupci a ševci“ a orientální zkazka „O dvou modrých minaretech“, se dají označit jako lehce naučná vyprávění s patřičnou dávkou kultivovaného

Unesen vlastním psaním

exotismu, rozkošnického vršení odstavců. Nejrozsáhlejší příspěvek souboru, závěrečná „groteska ze staré Prahy“ „O Žitovi“, si pohrává s pověstí o kouzelníkovi, který na přelomu čtrnáctého a patnáctého století žil na dvoře krále Václava IV. Existence takové figury není historickými prameny doložena, takže i když je tato povídka historicky kotvena docela konkrétně, umožňuje autorovi fabulovat téměř dle libosti. Kejklíř či mág Žito je u Maňáka vlivnou figurou, která hraje mocenské hry a vykazuje, řeklo by se dnešním jazykem, znaky buřičství, ale také nacionalismu i populismu. Praha již není metropolí prosperující země císaře Karla IV. — kupčení, nerovnosti, nespravedlnosti jen kvetou, všude se roztahují cizáci, rozuměj Němci, kteří se „poflakují po hospodách, a než aby zastali práci, vypíjejí nám sklepy. Zkuste si objednat v hostinci česky, nepochodíte — promluvíte-li po jejich, prostírá se stůl a pečou selata. Selata pro němčata!“, řeční z tribuny Žito. Krize je však obecnější, celoevropská, jejím projevem je i papežské schizma. Žito vědomě manipuluje a lže proto, že má a realizuje své značné ambice... Takže: pozor na kejklíře! Nemusí být tak neškodní, jak se může zdát.

Historie mimo čas a prostor

Lze si domyslet, co ze současných společenských témat (například státní hranice, nacionalismus, feministický akcent, náboženské spory a další) pravděpodobně stálo v zárodečné fázi té či oné povídky, ale současně je vyznění jak jednotlivých čísel, tak knihy jako celku planě nadčasové, a to hned v několikerém smyslu. Především: u žádných z Maňákových povídek se

nevyskytuje náboj, který by v sobě směrem ke čtenáři nesl nepopiratelný důvod, že text nemohl nevzniknout, že musel být napsán právě teď a tady, že aktuální bolestná zkušenost byla vtělenu do příběhu, který je sice zasazen do jiných časů, ale má v sobě naléhavý vzkaz a apel pro přítomnost, nasvětlení nynější epochy skrze historickou paralelu. Není náhoda, že časové ukotvení Maňákových povídek je vyjma poslední z nich neurčité, příběhy se prostě odehrávají kdysi v minulosti; jak stojí v první větě textu „O dvou modrých minaretech“, „může to být pár měsíců, mohou to být stovky let“.

Časovou mlhou autor sice podtrhuje pohádkovost a mytologičnost svých próz, ale tím je také činí zranitelnými v tom smyslu, že z nich vystupuje jejich modelovost; jímá vás silný pocit, že jste už někdy něco velmi podobného četli, že jde o bezpečné variace. A začnete se ptát, proč Maňák volil tuto cestu. Možná odpověď — vyplývající i z toho, co ještě bude citováno níže: Protože jsem chtěl zkusit stvořit něco hezkého a osvobozeného od našich dnů i od nedávné tuzemské historie, neboť na takové půdě jsem se pohyboval ve svých předešlých dvou knihách pro dospělé.

Impulsem k *Smrti staré Maši* Maňákovi byly pohádky „jako příběhy, které si vyprávěli dospělí ještě někdy na začátku devatenáctého století“ coby „kratochvilné nebo hrůzostrašné příběhy“, jak autor uvedl v rozhovoru, když byl pozván do *Událostí v kultuře* České televize v souvislosti s vydáním letošní knihy. Jenže existuje podstatný rozdíl mezi ústními i písemnými vyprávěními šířenými mezi dospělými před dvěma sty lety a současností. Tehdy ty příběhy v sobě koncentrovaly žitou a použitelnou zkušenost, nesly v sobě varování či povzbuzení

dobovému publiku, pro něhož takové vyprávění mohlo mít zásadní význam, váhu archetypu, zásadního existenciálního kompasu, aniž ti lidé pojem archetyp znali. Účinek, ale i smysl archetypálních příběhů je nyní neskonalé vratší a problematičtější, neboť můžeme sice zastávat přesvědčení, že lidé se ve své podstatě příliš nemění a určité situace se opakují, jen za použití jiných prostředků, ale osobně v tom zaujímám skeptičtější a kritičtější stanovisko, vycházející z přesvědčení, že způsob našeho života nám odebral možnost naplno pochopit, jak lidé žili před dvěma sty lety a co pro ně třeba právě ústní slovesnost znamenala. Pohybujeme se pouze na rovině tušení a zdání, naše představy o tom jsou vlastně fikčním světem. A pokud se tedy tvůrci nepodaří vycizelovat mimořádně pronikavé podobenství, kdy nabudeme intenzivní dojem, že skrze minulost mluví o nás a k nám, tak takové variace na apokryfy, arabesky, zkazky či legendy, z nichž sestává soubor *Smrt staré Maši*, jsou víceméně příběhy pro čtenářské kratochvíle, s rozmilými aktualizacími motivy.

„Obecně mi chybí krásná čeština. Je docela normální, že jazyk bývá líný a člověk sklouzne k nejjednoduššímu vyjádření, ale čeština je tak barevná, že jsem chtěl využít možností, které dává,“ řekl autor ve vzpomínutém interview. Lexikální a stylistická vybavenost Maňáka je nepopiratelná a dá se z jeho svazku pokládat na stůl jedna pasáž za druhou, které to dokazují. Například: „Pořád chystá tenata. I železa a klece. A taky si dal poslat pro psy,“ odpovídal a seděl zpřímá. „Nevím proč, když má zaječiny plnou káď. Navíc sám říká, že to je laciný plevel. A ani se mu nedivím,“ pokračoval a přesvědčoval se ke klidu, jenže byl jak v křeči. „Prašivina.“ — Nebo:

„Otevřel ústa a kružba jeho rtů se rozšířila tak, že by svedla pojmut svět. Artistu, co se ještě nestihl klidit ze scény, uchopil pod ramenem. Potom mu cizinec zahučel do temného chřtánu.“

Jenže autorovo vyznání jazyku zůstává na půl cesty. Tématem jeho povídek není takřikajíc jazyk a styl sám, kdy čtenář je přiváděn k údivu a zjištění, co všechno jazyk svede vyjádřit, jak skrze nevidaná, nevšední slova a stylistické kroužení lze překvapivě doplnit až „za krásu“, rozuměj k obsahu, jenž se nějakým způsobem týká prakticky každého z nás a stojí už vlastně mimo literaturu — Vančurovo *Rozmarné léto* je toho školním příkladem. (A naopak třeba v dnes již prakticky zapomenutém posledním románu Vladimíra Neffa z roku 1981 *Roucho pana de Balzac* virtuózní styl s květnatým výrazivem a vykrouženými souvětími napudroval fabulačně rozkošnický, nakonec ale snadno zapomenutelný příběh.) Skoro bych řekl, že Maňák na tento druh „vančurovské“ krajnosti nemá nažito či nastudováno, protože takové absolutní oddání se jazyku zároveň pracuje s vědomím, že autorská bytost, její Já, do vyprávění vtělí právě něco „nadliterárního“, co vychází ze životní zkušenosti či ze sofistikovaného teoretického konceptu.

Na křižovatce

Maňákův povídkový pultucet je svým způsobem bezpříznakový. Mohl jej napsat zručný stylist a třicetiletý i sedmdesátiletý, mohl jej stvořit v roce 1994 nebo 2021 a nejspíš i roku 2043. *Smrt staré Maši* je zkrátka titul autora, který shůry obdržel dar vyprávět příběhy a psát a nemůže bez této aktivity být. Tomuto typu spisovatelů, jakkoli talentovaných, od určitého okamžiku jejich tvorby hrozí, že svou bibliografii sice zdárně rozšiřují, ovšem publikují knihy tu lepší, tu horší, ale již žádné, které by naplnily jejich původně vnímaný potenciál. Právě v tomto přelomovém okamžiku, možná nikoli náhodou v čase svých Kristových let, se podle mě Vratislav Maňák nachází.

Autor je kulturní publicista a kritik, editor webu ČT art.

**Lexikální a stylistická
vybavenost Maňáka
je nepopiratelná**

